

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Litteratur utan slut

Ahlund, Claes

Published in:
Finsk Tidskrift

Published: 01/06/2023

Document Version
Final published version

Document License
Publisher rights policy

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Ahlund, C. (2023). Litteratur utan slut: [recension av] Kristoffer Leandoer, Den oavslutade litteraturen. En essä om allt som inte blev klart. Natur & Kultur, Stockholm 2023. *Finsk Tidskrift*, (3-4), 117-119.
<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202401152690>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

■ Litteratur utan slut

Kristoffer Leandoer, *Den oavslutade litteraturen. En essä om allt som inte blev klart*. Natur & Kultur, Stockholm 2023.

Kristoffer Leandoers bok om den ”oavslutade” litteraturen är både lärd och välskriven, men till en början ger den mig känslan av en vandring genom ett kuriosakabinett. Författaren radar upp exempel på exempel på litterära verk som av olika anledningar aldrig blev färdigskrivna. Framställningen är i hög grad anekdotisk, och även om anekdoterna ofta är nog så underhållande börjar mängden av dem till slut kännas överväldigande.

Orsakerna till att så mycket förblivit oavslutat är ibland triviala. Så är det förstas i de många fall där författaren avled mitt i skrivandet (Geoffrey Chaucers *Canterbury Tales*, Albert Camus’ *Den första människan*, Jane Austens *Sanditon*, för att bara ta tre exempel). Sedan har vi de många verk som författarna aldrig lyckades bli färdiga med trots att tiden nog fanns. Av Stig Dagermans märkliga romanprojekt *Tusen år hos Gud* existerar endast fragment. Dylan Thomas’ stort anlagda dikt om världens undergång, *In Country Heaven*, blev trots långvarigt arbete aldrig mer än sexton versrader. Selma Lagerlöf lyckades trots hård kamp aldrig skriva den fjärde delen av Löwensköldcykeln.

Två veckor innan Truman Capotes *Med kallt blod* kom ut 1966 hade han kvitterat ut ett enormt förskott och skrivit kontrakt på en ny roman, *Bönhörd*, som var tänkt att bli en modern motsvarighet till Prousts *På spaning efter den tid som flytt*, lokaliserad till den internationella jetsetvärlden. *Med kallt blod* blev en exempellös framgång, men deadline för den nya romanen fick flyttas gång på gång, och nya förskott betalades under tiden ut. Någon ny roman lyckades Capote aldrig skriva. Stora förväntningar och stora förskott är som här mycket riktigt påpekade faktorer som kan tysta även de mest produktiva författare.

Texter förblir oavslutade av många skäl, och inte sällan samspekar flera faktorer. För Truman Capote såväl som för Stig Dagerman spelade också alkoholen en stor roll för improduktiviteten. För många författare bidrar sjukdomar, psykiska såväl som somatiska.

I andra fall är det sociala aspekter som ställer till det. För den svenske romantikern Clas Livijn konkurrerade det litterära skrivandet med hans verksamhet som jurist, träget arbetande på att reformera den svenska fängsvården. Men det var inte bara tiden som var ett problem för Livijn. Den satiriska samhällskritik som han så gärna gav uttryck för i sitt författarskap blev med tiden allt svårare att förena med rollen som högt uppsatt statlig tjänsteman.

Leandoers berättelse om den oavslutade litteraturen rör sig inte rätlinjigt framåt. Tvärtom slingrar den sig i bågar och cirklar, återvänder ofta till redan kommenterade författare och verk. En tematisk struktur antyds visserligen genom kapitelindelningen – ”Farliga förskott”, ”Diagnos”, ”Ingen kommer undan politiken”, och så vidare. Så småningom framträder dock en överordnad strukturerande princip. Leandroer är nämligen inte bara ute efter att ge pittoreska exempel på ofullbordade litterära verk. Exempelen tjänar i själva verket syftet att visa hur litteraturen rent generellt kan betraktas som ofullbordad.

Det är en sanning som framträder på flera olika nivåer. Den nyss nämnde Livijn efterlämnade mängder av utkast och oavslutade manuskript. Den enda roman som han fullbordade, *Spader Dame* (1824), slutar paradoxalt nog (avsiktligt) mitt i en mening, ett slut som sannolikt inspirerats av Laurence Sterne. Under romantiken frodas fragmentestetiken, där det oavslutade framstår inte som en brist utan som estetisk kvalitet. Och i vår tid bedömer vi knappast de oavslutade klassikerna som mindre välgående än de fullbordade. Vi vet att Nikolaj Gogols *Döda själar* och Robert Musils *Mannen utan egenskaper* förblev oavslutade, men det gör dem knappast mindre intressanta.

Att Coleridges dikt ”Kubla Khan” åtnjuter en sådan berömmelse beror inte bara på dess litterära kvaliteter. Det beror också på historien om hur författaren under ett opierus drömde hela dikten, i 300 kristallklara rader, om hur han efter uppvaknandet skyndade sig att skriva ner dem ur minnet, men efter 54 rader avbröts av ”a person on business from Porlock” – ett besök som jagade drömsynen på flykten. Mycket tyder i själva verket på att berättelsen är en efterhandskonstruktion. Men den har fyllt en viktig funktion. De suggestiva raderna 53 och 54, ”For he on honey-dew hath fed,/ And drunk the milk of Paradise.” eggjar den läsare som känner till

den att känna en sublim svindel stående liksom vid skaparrusets yttersta rand. Här föreligger vissa likheter med läsningen av Sapphos poesi. Det finns ingen anledning att tro att hon inte skulle ha avslutat sina dikter, men i dag är de "oavslutade" i den meningen att en enda av dem har förmedlats till oss i fullständig form, de övriga blott som fragment. Men just detta tycks ha tillfört dem en särskild kvalitet.

Den oavslutade litteraturen förutsätter i hög grad medverkan av sin läsare. I själva verket finns en sådan kvalitet i all litteratur, påminner oss alltså Leandoer. Det kan uttryckas så enkelt som att litteratur kräver en läsare för att bli till – inom litteraturteorin utgångspunkten bland annat för receptionestetik och *reader-response criticism*. Wolfgang Isters begrepp "Leerstellen" pekar just ut de "tomrum" som läsaren alltid själv måste fylla även i de fall där det litterära verket är "färdigt" och avslutat. Och även den "avslutade" litteraturen förblir alltid oavslutad i den meningen att den fortsätter att suggerera läsaren, att väcka frågor till exempel om "vad som hände sen" – vilket inte minst populärlitteraturens och filmens till synes outsläckliga aptit på *prequels* och *sequels* vittnar om.

Det som gör Leandoers många sinsemellan olikartade exempel på oavslutad litteratur intressanta är att de pekar på den uppgift som författaren under alla omständigheter lämnar till sin läsare. När läsaren så småningom inser att upplösningen av gränsen mellan den avslutade och den oavslutade litteraturen är en huvudtanke i boken kommer också den anekdotiska uppläggnen i en annan dager. Resonemang som först kan framstå som väl lokala öppnar sig efter det att författaren flera gånger återvänt till samma exempel mot det allmängiltiga. Den "oavslutade" litteraturen ger oss som läsare ofta ett svårare, men samtidigt mera fantasieggande uppdrag. Men också den "avslutade" litteraturen blir till först när texten möter läsaren. Att processen i praktiken kan se väldigt olika ut – till exempel i en "kritisk" eller om man så vill akademisk läsning och en hämningslöst subjektiv "vardagsläsning" – är sedan en helt annan sak.

Claes Ahlund